

De Turkse tortel, voorbode van een steeds vlugger veranderende vogelwereld

Paul Spreuwenberg, Kleikoeleweg 25, 6371 AD Landgraaf

In de eerste helft van de twintigste eeuw was de samenstelling van de Limburgse avifauna vrij stabiel. Daarna, niet lang na de komst van de Turkse tortel (*Streptopelia decaocto*) in 1952, voltrokken de veranderingen zich in een versneld tempo. De intensivering van het landgebruik en het grotere ruimtebeslag van woningen, industrie en wegen waren daar mede debet aan. In dit artikel wordt ingegaan op de veranderingen die zich in de achter ons liggende zestig jaren in de vogelwereld hebben voorgedaan.

DE TURKSE TORTEL TOEN EN NU

In 1953 publiceerde J.H.H. de Haan, bestuurslid van het Natuurhistorisch Genootschap en fervent vogelliefhebber die Weert en zijn verre omgeving tot zijn werkgebied rekende, een artikel in het Maandblad over de Turkse tortel [figuur 1] als nieuwe broedvogel van Weert (DE HAAN, 1953). De Turkse tortel, die in het begin van de vorige eeuw broedde in de Balkan en de streken oostelijk daarvan, was tegen het einde van de twintiger jaren van de 20^e eeuw zijn broedgebied steeds verder in westelijke richting aan het uitbreiden. In 1932 werd Hongarije bereikt, in 1938 Slovenië en in 1943 stond ze voor de poorten van Wenen. De eerste Nederlandse Turkse tortels werden in 1950 waargenomen in Hulsthorst. Daarna volgden in 1951 en 1952

FIGUUR 1

Turkse tortel (*Streptopelia decaocto*) (foto: Patrick Palmen).

In verband met het honderdjarig bestaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg zal in het maandblad aandacht geschonken worden aan eerder verschenen artikelen. De onderwerpen van deze artikelen laten u de diversiteit zien van de activiteiten van het Genootschap gedurende de afgelopen 100 jaar waarover in

het Maandblad gepubliceerd is. Dit jubileumartikel grijpt terug op een artikel uit het Natuurhistorisch Maandblad 42(12):108-110 en is hieronder afgebeeld.

DE TURKSE TORTEL, STREPTOPELIA DECAOCTO DECAOCTO FRIV. BROEDVOGEL IN WEERT.

door J.H.H. DE HAAN, Weert

Een heer te Weert, die een gedegen kennis bezit van onze inlandse duivensoorten, maakte er mij in 1952 op attent, dat in het centrum van de stad Weert, nabij het gebouwen-complex van een onderwijs-inrichting, duiven broedden, welke zich in menig opzicht anders gedroegen, dan de hem tot dusverre bekende soorten. Aangezien mijn bezigheden mij dagelijks in de nabijheid van deze broedplaats brachten, was dit ook voor mij niet onopgemerkt gebleven. Aan de hand van inmiddels omtrent het doordringen van de Turkse tortels naar West-Europa gedane publicaties, werd het mij steeds duidelijker, dat we hier met deze duiven te doen hadden. Intussen werd voortgegaan met het observeren der vogels en daaruit werd dan ook ten slotte de absolute zekerheid omtrent de soort verkregen.

Volgens Dr G. Steinbacher in „Ornithologische Mitteilungen“ van Maart 1949 werd de Turkse tortel, die eertijds haar broedplaatsen in de Balkan en Voor-Azië had, voor het eerst in 1946 in Duitsland waargenomen en wel in Februari van dat jaar in Augsburg. In Hongarije werden de eerste broedparen in 1932 aangetroffen. Sedert omstreeks 1938 broedden ze in Slowakije en sinds 1945 in Weenen.

Omtrent het voorkomen van de Turkse tortel in Nederland werden zowel in Ardea als in Limosa mededelingen gedaan. Door dhr. W. H.

FIGUUR 2
Zwarte
specht
(*Dryocopus
martius*)
(foto: Patrick
Palmen).

vermoedelijke broedgevallen in Oldenbroek en Amersfoort. Nederland werd vervolgens in een rap tempo veroverd, zo ook Limburg, waar in Weert in 1953 al meerdere paartjes broedden en uitgevlogen jonge vogels werden gezien. Geholpen door haar grote vruchtbaarheid, vier tot zeven broedsels per jaar waren geen uitzondering, en het grote voedselaanbod als gevolg van de overal aanwezige kippenboeren en veevoederbedrijven, nam het aantal Turkse tortels in een verbazingwekkend snel tempo toe. In Venlo broedde het eerste paar in 1953, mogelijk al een jaar eerder, en de soort was daar in 1962 al een algemene broedvogel. De Turkse tortel vestigde zich het eerst in en om dorpen en steden. Het duurde enkele jaren voordat het buitengebied werd bevolkt. In de Hamert, zestien kilometer ten noorden van Venlo, zagen boswachter Janssen en ik de eerste Turkse tortel pas in april 1959. Nog geen tien jaar na het eerste broedgeval waren winterwaarnemingen van groepen van enkele tientallen Turkse tortels heel gewoon. HUSTINGS *et al.* (2006) schatten in de Avifauna van Limburg de Limburgse populatie in 1963 op 375 vogels en in 1983 op 13.100-17.700 vogels! Na 1983 is er ergens een kink in de kabel gekomen. Al een jaar of vijftien geleden viel op, dat het aantal koerende Turkse tortels in de buurt van ons huis in Schaesberg afnam. Van de gebruikelijke drie of vier paren waren er nog maar één of twee over. Inmiddels staat vast dat zowel de Nederlandse als de Limburgse populatie bijna is gehalveerd ten opzichte van 1983 (HUSTINGS *et al.*, 2006).

NIET ALLEEN DE TURKSE TORTEL

Nu stond de areaaluitbreiding van de Turkse tortel niet op zichzelf. Van de hogere dieren zijn het de vogels die zich het gemakkelijkst aan nieuwe omstandigheden aanpassen en nieuwe leefplekken weten te vinden. Dat is mogelijk ook de reden dat er meer dan twee keer zoveel vogels zijn als zoogdieren. Als een vogelpopulatie onder gunstige omstandigheden sterk uitbreidt worden de jonge vogels

► **Bierman** werd in *Ardea* 1950 pag. 162 voor het eerst melding gemaakt van het aantreffen dezer duiven in Nederland en wel bij Hulshorst op 18 September 1950, terwijl ze dat jaar evenals in 1951 en 1952 vermoedelijk in Oldebroek hebben gebroed. Door dhr. Van den Brink werd op 4 en 5 April 1951 telkens één exemplaar waargenomen te Musselkanaal. Evenzo aldaar waarnemingen in Mei 1952. In dat jaar hebben ze ook waarschijnlijk in Amersfoort gebroed waar op 24 November 1952 24 exemplaren werden gezien. (*Limosa* Jrg. 25, 1952).

Ardea Jrg. 40, 1952 bevat op pag. 98 een foto van twee exemplaren dezer soort uit Harderwijk, 6 Mei 1952; *Limosa* Jrg. 25, 1952 pag. 164 een foto van een exemplaar te Hierden waar op 27 Juli 1952 een paartje werd waargenomen.

In diverse publicaties wordt gewezen op de grote overeenkomst tussen de Turkse tortel en de bij duivenhouders welbekende lachduif, *Streptopelia risoria* L., van welke laatste soort uit gevangenschap ontsnapte exemplaren zich hier en daar in het wild hebben weten te handhaven. De grote gelijkenis tussen deze beide soorten maakt, afgezien van het verschil in het geproduceerde geluid, een juiste determinatie in de vrije natuur inderdaad niet steeds even gemakkelijk. In haar vederkleed kenmerkt de Turkse tortel zich onder meer door een opvallend lange staart, door de donkere buitenvlag der buitenste staartveren, die bij de lachduif wit is, en de donkere partijen der onderstaartdekveren.

In de vroege lente van 1952 werden aanvankelijk enkele Turkse tortels te Weert waargenomen op de binnenplaats van een ander scholen-complex, waar zich hoge bomen bevinden.

Nu heeft deze duivensoort de hebbelijkheid om zich van de vroege morgen tot de late avond te uiten in een uitzonderlijk, soms nogal aanhoudend gekoer, drietonig klinkend als roekroegoe. Dit houdt niet alleen een soortenkenmerk in zich, maar schijnt ook wel enige eisen te stellen aan het gemoed van nerveuze mensen, die in de nabijheid leven. Men moet dit echter niet overdrijven, want men raakt er zeer spoedig aan gewend. Of het daar op die binnenplaats naar kruitdamp rook, of dat op andere wijze iets aan de gastvrijheid te hunnen opzichte Harperde, wil ik hier in het midden laten. Al vrij spoedig trokken deze vogels daar weg. Ze vestigden zich toen in de tuinen van een andere zeer nabij gelegen onderwijs-inrichting, waarvan in feite hier in dit artikel nagenoeg uitsluitend sprake is en waar ze in hoge kastanjabomen gingen nestelen.

Sindsdien klonk in de broedtijd geregeld de baltsang van de doffers over die omgeving. Nagenoeg dagelijks zag ik deze vogels in hun baltsvlucht vrij snel steil omhoog boven het gebouwen-complex uitvliegen, om dan in een glijvlucht, met gespreide staart naar dak of bomen terug te keren. Ook de antenne van een televisie-installatie boven een der huizen in de stad was in de zomer van 1952 voor een der doffers een welkome plaats, om in de vroege morgen-

FIGUUR 3

Parelduiker (*Gavia arctica*) (foto: Patrick Palmen).

gedwongen naar andere gebieden uit te wijken. Zijn deze gebieden geschikt om te broeden en jongen groot te brengen, dan is de areaaluitbreiding een feit. Andere bekende areaaluitbreidingen zijn die van de Europese Kanarie (*Serinus serinus*), die rond 1800 alleen rond de Middellandse Zee voorkwam en in 1967 de zuidkust van Finland bereikte, de Kramsvogel (*Turdus pilaris*), die zich in 1947 vanuit Midden- en Noordoost-Europa op Groenland vestigde en de Kievit (*Vanellus vanellus*), die in 1899 alleen in Zuid-Finland broedde en in 1967 al 800 kilometer noordelijker was aangekomen (SCHÜTZ, 1971). Het aardige van de komst van de Turkse tortels was, dat wij, althans de oudere vogelaars onder ons, het zelf hebben meegemaakt. Het leven van de mens en kennelijk ook dat van de vogels, verliep toen trager dan nu. De veranderingen in de vogelwereld in de eerste helft van de twintigste eeuw waren niet groot: de Zwarte specht (*Dryocopus martius*) [figuur 2] vestigde zich hier in de twintiger jaren, terwijl de Hop (*Upupa epos*), de zuidelijke vorm van de Goudplevier (*Pluvialis apricaria* subsp. *apricaria*) en de Roodkopklauwier (*Lanius senator*) verdwenen. Het was nog de tijd van de kleinschaligheid, de tijd, dat natuur en landschap nog min of meer gezond waren, de tijd dat er in de Groote Peel nog drie soorten kiekendieven (*Circus spec.*) broedden en er 120-150 Korhoenders (*Tetrao tetrix*) verbleven, dat op de Venlose Heide vier paren Duinpiepers (*Anthus campestris*) broedden, dat Grauwe klauwieren (*Lanius collurio*) algemeen waren en dat je vanuit Venlo naar Maasbree en Sevenum kon fietsen om naar de Ortolanen (*Emberiza hortulana*) te luisteren, enzovoorts, kortom de tijd, toen we dachten dat het altijd zo zou blijven! Maar alles veranderde in een onvermoed tempo.

VERANDERINGEN VAN NATUUR EN LANDSCHAP EN HUN INVLOEDEN OP DE VOGELWERELD

De ruilverkaveling deed haar intrede, de kleinschaligheid verdween, heggen werden uitgetrokken, overhoekjes opgeruimd, landwegen verhard, beken rechtgetrokken, natte gebiedjes drooggelegd en landbouwgiften als DDT werden op grote schaal gebruikt. Veel vogelsoorten verdwenen, maar wij beseften lang niet altijd wat de oorzaken daarvan waren. Ik herinner mij lange gesprekken met Tjeu van Deursen, destijds boswachter van de Groote Peel, over de oor-

uren al zijn pas tot ontwaking gekomen energie in een uitbundig gekoer te ontplooiën.

Het viel op, dat de Turkse tortels onder de betreffende nestbomen vrijwel nooit op de grond kwamen, hoewel ze toch wel vroeg in de morgen in een in de nabijheid gelegen tuin werden opgemerkt. Ten slotte bleek, dat zij gingen fou-rageren in het kippenhok van een boerderij, welke een flink eind buiten de stad is gelegen en waarvoor ze zich telkens ongeveer 1½ km. moesten verplaatsen. Er liggen daar meerdere boerderijen bij elkaar, doch ze bezochten steeds hetzelfde hoenderhok, en wel in hoofdzaak in de vroege morgen, en dan namen ze relatief weinig voedsel tot zich. Men heeft ze ook voedselzoekend gezien bij een stroverwerkende fabriek, langs het dagelijks door hen tussen broeden en voedselplaats af te leggen traject.

Wanneer deze duiven naar de grond komen, verraden ze aanvankelijk niet, dat ze daartoe voornemens zijn, doch plotseling komen ze bijna loodrecht van hun meestal vrij hoge zitplaats naar beneden. Opvallend is het ook, dat ze bij het neerstrijken, onmiddellijk nadat ze de vleugels hebben dicht geslagen, bijna steeds even staart langzaam opwippen en deze daarna weer omlaag laten gaan, hetgeen mogelijk wel voor deze soort karakteristiek is, daar dit bij andere duivensoorten niet waar te nemen is.

Tonen deze vogels enerzijds een grote behoedzaamheid, die in hun veilig gekozen nestplaats en hun verblijf in de toppen der bomen en op de hoge daken in de omgeving der broedplaats tot uitdrukking komt, anderzijds zag ik bv. op 13 April 1953, op de singels der stad een paartje in een conifeer zitten op hoogstens 2½ m. hoogte, terwijl op enkele meters afstand het zeer intensieve doorgaand verkeer passeerde. Vermeldenswaard is ook, dat in de broedtijd een mannetje de nacht doorbracht in een tamelijk beschut staande pereboom buiten bedoeld school-complex, welke slaapplek hij reeds betrekkelijk vroeg in de avond betrok.

Geschiedde dit zo in 1952, ook in het voorjaar 1953 herhaalde zich dit. Medio April 1953 waren er weer drie paren aanwezig. De doffers waren door hun baltsvluchten en hun gekoer, in solozang of duet, het gemakkelijkst waarneembaar, zodat de contrôle op hun aanwezigheid doorgaans niet moeilijk was. Voor zover controleerbaar is, zijn hier te Weert in 1953 meer dan 20 exemplaren geweest.

Te Molenbeersel (België) zag ik op een boerderij, welke 200 m. over de grens is gelegen, 8 km. Zuidelijk van Weert, een exemplaar van de Turkse tortel ♂, hetwelk daar in het najaar van 1952 was gevangen. Waarschijnlijk is dit het eerste voor België bekende exemplaar. Ook hier kwam de vogel iedere morgen heel vroeg en ook 's avonds in een kippenhok voedsel zoeken en werd daar met een net verschalkt. Men had onmiddellijk gezien, dat men niet met een gewone lachduif te doen had. Vooral de langere staart „als van een koekoek” en de forsere gestalte was direct opgevallen.

zaken van de achteruitgang van de Korhoenders. Wij zochten die in waarneembare veranderingen in het terrein zelf, zoals bijvoorbeeld de toegenomen boomopslag, maar hadden niet in de gaten, dat de werkelijke oorzaak het voedseltekort was, veroorzaakt door een ander agrarisch gebruik van de akkers rondom de Peel. Het verdwijnen van de kiekendieven en andere roofvogels weten wij aan de jagers! Wat wisten wij van de invloed van de als bestrijdingsmiddelen gebruikte gechlororeerde koolwaterstoffen op vogels in de top van de voedselpyramide?

Maar er waren ook lichtpunten. In 1960 verscheen de eerste Scholiekster (*Haematopus ostralegus*) in de Grootte Peel en in de jaren daarna konden we elk voorjaar in de landbouwgebieden tussen de verschillende peelgebieden genieten van de luidruchtige baltsvluchten van deze soort. Een andere nieuwkomer was de Kuifeend (*Aythya fuligula*), een soort die voorheen alleen als overwinteraar werd waargenomen, maar die vanaf het einde van de zestiger jaren elk jaar in de Grootte Peel en daarna ook op andere plaatsen jongen grootbracht. En dan de grindgaten. Ook hier was de uitspraak van een bekende Nederlander van toepassing: "Elk nadeel heb zijn voordeel". Waren de oude Maasarmen bij Rijkel en Leeuwen in de jaren vijftig dé plaatsen om 's winters naar overwinterende watervogels te gaan kijken, de langzamerhand in aantal toenemende grindgaten zorgden voor spannende nieuwe soorten zoals Parelduiker (*Gavia arctica*) [figuur 3], Grote zaagbek (*Mergus merganser*), Nonnetje (*Mergus albellus*), Grote zee-eend (*Melanitta fusca*) en de verschillende fuutachtigen (*Podiceps spec.*). Een ander succesverhaal gaat over de ganzen, die nu in aantallen van vele duizenden in de weilanden langs de Maas en het Peelgebied overwinteren of zich hier een plek als broedvogel hebben verworven. Tegen wij tijdens de barre winter van 1962/1963 over besneeuwde wegen nog naar Deurne om onze eerste Grote canadese ganzen (*Branta canadensis*) te zien, nu broeden ze bij een plasje om de hoek. Hetzelfde geldt overigens voor de Nijlgans (*Alopochen aegyptiaca*).

Er waren ook nieuwe broedvogels, die het bij ons kennelijk niet zo naar de zin hadden. Zowel de Kramsvogel als de Buidelmees (*Remiz pendulinus*) vestigden zich hier omstreeks 1975, maar hebben onze contreien inmiddels alweer verlaten. Omdat de mij bekende biotopen niet zichtbaar zijn veranderd en de soorten in Europa overwinteren, moet de oorzaak van hun verdwijning waarschijnlijk worden gezocht in een te karig voedselaanbod (OVAA, 1998).

Als ik de periode overzie, die voor mij door de komst van de Turkse tortel werd ingeluid, dan kom ik tot de conclusie, dat er waarschijnlijk daarvoor nog nooit in zo'n korte tijd zoveel veranderingen in de vogelwereld hebben plaatsgevonden. Het beangstigende daarbij is het feit dat de mens in veel gevallen de oorzaak is van die veranderingen, soms in positieve zin en gewild, zoals bij de komst van de Oehoe (*Bubo bubo*) en de Slechtvalk (*Falco peregrinus*) het geval was, soms in positieve zin, maar dan als onbedoelde bijwerking van menselijk handelen, zoals de komst van de watervogels naar de grindgaten. Erg negatief is de invloed van de grootschalige landbouw. De Wulpen (*Numenius arquata*) en Grutto's (*Limosa limosa*) van de wei-degebieden zijn bijna verdwenen, soorten van akkerland als Grauwe gors (*Emberiza calandra*) en Ortolaan zijn uitgestorven, terwijl de destijds in grote aantallen boven de akkers zingende Veldleeuweriken (*Alauda arvensis*) sterk zijn gedecimeerd. Door het streven van de overheid om Nederland de grootste voedselexporteur van de wereld te laten worden, zal deze situatie er niet beter op worden en zal het boerenland, bij ongewijzigd beleid en gebruik, geheel verloren gaan als broedplaats voor vogels. In Limburg zullen wij het moe-

Men heeft dit exemplaar nog eens voor mij uit de volière gehaald, zodat ik in de gelegenheid ben geweest het dier goed te onderzoeken, waarbij ik het ter plaatse ten overvloede nog eens heb vergeleken met de gekleurde plaat in „Ornithologische Mitteilungen” van April 1951. Hoewel de staart tengevolge van de rusteloosheid van het dier gehavend was, viel toch aan de juistheid der determinatie niet te tornen.

Dit mannetje ontpopte zich in zijn gevangenschap als een verwoede vechtersbaas. Een lachduif mannetje, dat hem aanvankelijk gezelschap hield, heeft men in een andere volière moeten onderbrengen. Maar ook te Weert speelde zich

Jonge Turkse Tortel.
Weert, 8 Juni 1953. Foto de Haan.

in de broedtijd tussen de ♂♂ heftige tonelen af. Mogelijk dat deze onverdraagzaamheid tijdens de broedtijd een snellere verspreiding bevordert. De duif uit Molenbeersel zal wel oorspronkelijk tot de populatie van Weert behoord hebben en is dan waarschijnlijk na de broedperiode verder in de omgeving uitgevlogen.

Op 22 Juli 1953 zag ik verder ook nog een paartje Turkse tortels te Hanau (D). Ze zaten daar op de grens van het bewoonde stadsdeel en een vrij uitgestrekt ruine-gebied, waartussen ze steeds samen op en neer vlogen.

De jonge vogels zijn duidelijk donkerder van kleur dan de oude en worden eerst geleidelijk aan lichter. Een foto welke ik van een nog niet vluchtige jonge vogel te Weert heb gemaakt, is hierbij gereproduceerd. (fig. 1).

Nadat in 1953 de laatste jongen waren uitgevlogen, hielden de vogels zich nog geruimen tijd in de buurt van de nestplaats op.

In de mooie na-zomer van 1953 kon men soms nog een paartje op het dak der school in de zon zien zitten. Het koeren was inmiddels geleidelijk aan minder geworden en op 21 October hoorde en zag ik ze daar voor het laatst. Naderhand werden ze nog gezien aan het andere einde van de stad waar ze zich met een zestal bij elkaar in de zon zaten te koesteren. De dieren hadden zich dus weer tot een kleine vlucht samengevoegd, om vermoedelijk zo gezamenlijk de wintermaanden door te brengen. Intussen zien we weer met belangstelling uit, of het voorjaar 1954 hen weer naar hun vertrouwde broedplaats zal doen terugkeren.

FIGUUR 4

Steltkluut (*Himantopus himantopus*) (foto: Patrick Palmen).

ten hebben van de natuurgebieden, waarmee we gelukkig rijk zijn gezegend, en de overgebleven kleinschalige landschappen. In de natuurgebieden konden wij nog niet zo lang geleden de eerste Middele bonte spechten (*Dendrocopus medius*) en Kortsnavelboomkruipers (*Certhia familiaris* subsp. *macrodactyla*) als nieuwe broedvogels verwelkomen, terwijl de Grauwe Klauwier zich opnieuw heeft gevestigd in het kleinschalige landschap.

HOE ZAL DE LIMBURGSE VOGELPOPULATIE ER OVER VIJFTIG JAAR UITZIEN?

Ook de steeds duidelijker wordende klimaatverandering zal zijn invloed hebben op onze vogelpopulatie. Deze invloed zal aanvankelijk waarschijnlijk positief zijn: soorten uit zuidelijker streken als Orpheusspotvogel (*Hippolais polyglotta*), Cetti's zanger (*Cettia cetti*), Graszanger (*Cisticola juncidis*), Bijeneter (*Merops apiaster*), Steltkluut (*Himantopus himantopus*) [figuur 4] en de eertijds verdreven Hop zullen naar verwachting steeds vaker en in grotere aantallen hier gaan broeden. Maar uiteindelijk zal ook de klimaatverandering zijn tol gaan eisen: een bredere Sahara, drogere Sahellanden en de te verwachten verwoestijning van de zuidelijke delen van Spanje zullen voor de trekvogels almaar grotere barrières worden. Daarnaast is het nog maar de vraag of de uit hun overwinteringsgebied terugkerende trekvogels het grootbrengen van hun jongen kunnen afstemmen op het steeds vroeger in het jaar piekende voedselaanbod.

EIND GOED, AL GOED?

Eigenlijk had ik ter gelegenheid van het honderdjarige bestaan van ons Genootschap een juichend verhaal over vogels willen schrijven, want wat is er nou fijner dan naar de golvende baltsvlucht van een Duinpieper kijken, te luisteren naar een bolderende Korhaan of een Grutto in het voorjaar zijn eerste pendelvlucht weer te zien uitvoeren? De snelle veranderingen die natuur en landschap sinds de komst van de eerste Turkse tortels hebben ondergaan doen mij vrezen, dat vooral de broedvogels, en zeker die van de fijnbesnaarde milieus, het buiten de grotere natuurreservaten steeds moeilijker zullen krijgen. Daar staat tegenover, dat elke vogelliefhebber nog steeds in de natuurgebieden, 's winters bij de grote waterplassen en tijdens de hoofdperioden van de vogel-trek zijn hart kan ophalen.

Summary

THE COLLARED TURTLE DOVE, HERALDING AN EVER MORE CHANGEABLE AVIFAUNA

The first nesting pair of Collared Turtle Doves (*Streptopelia decaocto*) in the Dutch province of Limburg in 1952 signalled a major change in the bird population of the province. Whereas the local extinction of the Golden Plover (*Pluvialis apricaria* subsp. *apricaria*) and Hoopoe (*Upupa epops*), and the appearance of the Black Woodpecker (*Dryocopus martius*), were the only events of real note from 1900 to 1950, subsequent years saw rapid changes in the avifauna. This was largely due to two factors: the expansion of agriculture and its incursions into natural landscapes, and the quarrying of sand and gravel to meet the rising demand for building materials homes, roads and factories. Today, the Corn bunting (*Emberiza calandra*), Ortolan bunting (*Emberiza hortula*), Black grouse (*Tetrao tetrix*) and Tawny pipit (*Anthus campestris*) are locally extinct, while the

Eurasian skylark (*Alauda arvensis*) and several other species have declined dramatically. Outside nature reserves, the number of sites where specific breeding birds can be observed has also declined. Limburg's ornithologists are therefore fortunate to have so many nature reserves close at hand, some of them of considerable size. The situation is very different for overwintering species, as the newly dug and flooded sand and gravel pits along the river Meuse have proved very attractive to a range of birds from Northern Europe. Species like the Black-throated diver (*Gavia arctica*), Goosander (*Mergus merganser*), Smew (*Mergus albellus*) and Grebes (*Podiceps spec.*) can now be seen in winter, species that half a century ago we could only have dreamed of! As climate change continues, new species like the Melodious warbler (*Hippolais polyglotta*), Hoopoe, Fantailed warbler (*Cisticola juncidis*), Bee-eater (*Merops apiaster*), Cetti's warbler (*Cettia cetti*) and Black-winged stilt (*Himantopus himantopus*) will probably make their appearance as more common breeding birds. The predicted increase in drought will

cause the Sahara to expand, shrubland in the Sahel region to die back and Southern Spain to be transformed into a desert, making it difficult for migratory species to reach their traditional African wintering grounds. Whatever the distant future holds, though, for the time being we will be able to enjoy the breeding birds in our regional nature reserves and the few remaining fragments of natural landscape, as well as, in winter-time, our guests from the north.

Literatuur

- HAAN J.H.H. DE, 1953. De Turkse tortel, *Streptopelia decaocto* decaocto Friv. broedvogel in Weert. *Natuurhistorisch Maandblad* 42 (12): 108-110.
- HUSTINGS F., J. VAN DER COELEN, B. VAN NOORDEN, R. SCHOLS & P. VOSKAMP, 2006. *Avifauna van Limburg*. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- OVAA A., 1998. Kramsvogels als broedvogel in Limburg-verleden, heden en hoe lang nog in de toekomst? *Limburgse Vogels* 9: 1-4.
- SCHÜTZ E., 1971. *Grundriß der Vogelzugskunde*. Verlag Paul Parey, Berlin/Hamburg.